

DOSSIER

IDENTITAT FEMENINA I
INDUMENTÀRIA A LES
TERRES DE L'EBRE

Pepa Nogués



Això és cosa de dones!

Diuen que això de la roba, del cosir i del brodat és cosa de dones. Fins fa uns anys eren pocs els estudis realitzats en profunditat sobre indumentària a Catalunya. A més del poc interès que l'estudi de la cultura popular pròpia, de la història en minúscules, ha tingut fins fa unes dècades per al món científic tradicional, un dels motius de la poca dedicació anterior a aquesta temàtica podria venir derivada, com apunta Sílvia Ventosa del Grup de Recerca Tèxtil, d'aquesta relació estereotipada entre dona i indumentària. Així,

la limitació del gènere dels investigadors -en general i fins no fa gaire majoritàriament hòmens- podria haver influït en aquest "desinterès" per un objecte d'estudi que es relaciona principalment amb el món femení.

En l'estudi de la indumentària podem tenir diversos interessos. Per una part, podem fer un acostament descriptiu. És a dir, conèixer com eren -en passat en el cas del que anomenem indumentària tradicional- materialment les diferents peces de roba i complements, la roba de casa, descriure el procés productiu, de difusió d'una "moda", d'accés als objectes... Un cop obtingut aquest material, podem fer un estudi interpretatiu i comparar entre els diferents grups socials (per poder adquisitiu, ocupació laboral... per edats, per gènere...) I, finalment, podem pujar un esglaó més i posar tot això en joc a dintre del conjunt social per tal de, per una banda, anar de baix cap a dalt, explicar la seua significació a dintre del context cultural -del patrimoni etnològic - i, a la vegada, anar de dalt cap a baix, aprofitar per analitzar el sistema de valors i creences d'aquella societat que es desprenen a partir de la narració sobre la indumentària.

He fet diversos treballs de recerca sobre esta temàtica. A més de la informació de tipus material que sobre les peces he anat trobant, en interessar-me a escarbar amb més profunditat, vaig descobrir tot un món d'emocions i de relacions culturals, socials i econòmiques. Així, em vaig adonar que les peces de roba són un document carregat de memòria, de la història de vida de la informant, que ens apropa a

"Em vaig adonar que les peces de roba són un document carregat de memòria, de la història de vida de la informant, que ens apropa a l'univers de la identitat femenina"



l'univers de la identitat femenina. Quan a la mestressa se li entelen els ulls per l'emoció i demana que apaguem la gravadora, comença la recerca.

En una època en què les fotografies són inexistents o escasses, en un grup social amb poc patrimoni, aquests objectes esdevenen documents per reconstruir la memòria i, en aquest sentit, són una font molt rica per, tot estirant dels fils, reteixir la trama social i cultural d'aquella època, sobretot del món femení i, en el nostre cas, del rural. Però, abans d'arribar a aquest moment de la investigació, faré una breu exposició general sobre la qüestió de la roba per després tornar a la identitat femenina.

Una primera classificació dels grups socials segons les formes de vestir a les Terres de l'Ebre la trobem en el tipus de treball. Es diferencien dos grups principals: els pagesos (que no eren senyors) i els altres, des dels menestrals (referit als oficis) fins als senyors.

En els primers podríem trobar peces d'indumentària amb característiques més específiques de la zona, perquè han estat confeccionades al lloc amb els materials d'allà i adaptades a les necessitats del tipus de conreu i clima, tot i que amb moltes semblances amb altres zones rurals similars. El vestuari de la resta seguia les tendències de la moda internacional. Dintre de cada grup, apareixen subgrups segons la classe social: amb diferències respecte a la qualitat i quantitat en el grup dels pagesos i més remarcables en el grup dels altres, per les diferències d'estatus social, on les classes altes adquirien les peces més importants en grans ciutats a fora del territori. A partir d'aquests grups, el vestuari personal comprenia diferents tipus de peces segons el seu moment d'ús: de treball, de

“La preparació cap al matrimoni requeria l’autoconfecció de l’aixovar, que s’iniciava de petites, amb la roba de casa i la roba interior amb previsió per la resta de la vida.”

mudar o d’anar arreglat i els vestits especials per les cerimònies dels ritus de pas i per participar en els actes festius. Entre els grups d’edat no he trobat diferències significatives; no existia el concepte de moda infantil, llevat de casos puntuals com el bateig o la importació del vestit de comunió de mariner, i la roba dels infants era com la dels adults.

El gènere apareix com a variable diferenciadora en tots els grups. No solament en les formes de vestir sinó també en el tipus de relació que s’estableix. La roba es considera un assumpte del món femení: l’adquisició, la confecció (tot i que els oficis de més prestigi en aquest àmbit són desenvolupats per hòmens, com el sastre), la neteja i la seua conservació... Aquestes tasques ocupaven una part important del seu temps i, de vegades, el treball es convertia en oci: quan es reunien al safareig o a cosir i brodar a la porta del carrer. La formació de la dona pagesa incloïa l’aprenentatge d’aquestes tasques i la seua destresa puntuava molt en la seua consideració social. La preparació cap al matrimoni requeria l’autoconfecció de l’aixovar, que s’iniciava de petites, amb la roba de casa i la roba interior amb previsió per la resta de la vida, inclosa la camisa d’alletar els nadons i la tovallola de combregar per a rebre l’extremunció. Unes peces d’artesanía personalitzades amb el nom de l’autora de la mateixa manera que un artista signa els seus quadres.

Durant les entrevistes, la descripció de les peces s’acompanyava d’una forta càrrega emocional i simbòlica, com exposava més amunt; ens transportaven a la història de vida i familiar de les informants, als seus valors, a la seua identitat,... Alguns exemples són esfereïdors, però ens permeten de posar-nos ràpidament en la pell d’aquella societat. El cas que més em va impressionar és quan em van obrir les portes de l’habitació de matrimoni que tenia preparada la jove que s’havia de casar, però els avatars de la darrera guerra civil van tallar el seu destí. El nuvi va morir a la guerra i aquella habitació amb un armari ple de l’aixovar que s’havia preparat es va tancar i ni la jove es va casar mai ni allò es va tornar a tocar. Un altre exemple, relacionat amb el valor de les peces per a les classes socials treballadores que tenien pocs recursos, són les moltes disputes familiars que ha generat l’herència de peces d’indumentària, sobretot de joiera. Fins i tot, vaig trobar un anell amb el qual havien enterrat la tieta de la informant. Un exemple que per altres casos, no era gens estrany...

Finalment, també caldria reflexionar sobre què entenem per feminitat. Jo, si m’ho permeteu, ho sintetitzaria amb un altre exemple: un dels informants més interessants que he pogut entrevistar sobre feminitat era un home.